

Хізанов Олексій Дмитрович,
курсант Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:

Колісник Сергій Анатолійович,
старший викладач кафедри кримінального
права Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ЕКОЦИДУ, ВЧИНЕНОГО В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ПРИТЯГНЕННЯ ВИННИХ ОСІБ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Повномасштабна збройна агресія рф проти України спричинила безпрецедентні наслідки для довкілля. Природне середовище стало одночасно жертвою та об'єктом впливу воєнних дій. Руйнування промислових підприємств, складів паливно-мастильних матеріалів, гідротехнічних споруд і лісових екосистем призвело до довготривалих змін у водних, ґрунтових і повітряних системах. Підлив греблі Каховської ГЕС у червні 2023 року став одним із наймасштабніших екологічних злочинів у сучасній історії України. Наслідком стало знищення природних біотопів Нижнього Дніпра, отруєння води паливно-мастильними матеріалами та загибель значної кількості водних і наземних видів [1, с. 102–103]. За даними українських і міжнародних організацій, ця подія спричинила довготривалу деградацію ґрунтів, підтоплення територій і загрозу питному водопостачанню цілих регіонів. Такі факти свідчать, що питання кваліфікації дій, спрямованих на масове знищення природного середовища, не може залишатися суто політичним чи моральним – воно має отримати чітку правову оцінку в межах кримінального провадження за національним та міжнародним правом.

Відповідно до Кримінального кодексу України, екоцид належить до кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Згідно зі статтею 441, до екоциду належать дії, що полягають у масовому знищенні рослинного чи тваринного світу, отруєнні атмосфери або водних ресурсів, а також вчиненні інших дій, здатних спричинити екологічну катастрофу [2]. Для встановлення складу цього правопорушення слід визначити його основні елементи. Об'єктом є екологічна безпека як складова національної безпеки, а також право кожної людини на безпечне довкілля. Об'єктивна сторона полягає у діях, що мають масштабний характер та спрямовані на знищення або забруднення природних ресурсів. Для кваліфікації достатньо довести не лише факт настання катастрофічних наслідків, а й наявність реальної загрози їх настання. Суб'єктом є будь-яка осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного

віку. Суб'єктивна сторона виражається у формі прямого або непрямого умислу – особа усвідомлює шкідливий характер дій і свідомо допускає їхні наслідки. Такий підхід дозволяє розглядати екоцид як умисне діяння, спрямоване на піддрив екологічної рівноваги [3, с. 48–49]. Кваліфікація має відрізнитися від звичайних екологічних злочинів масштабом, тривалістю наслідків і небезпекою для життя людей.

В умовах війни розслідування кримінальних проваджень за фактом екоциду має враховувати норми міжнародного гуманітарного права. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій 1977 року забороняє застосовувати методи ведення війни, які можуть призвести до широкої, довготривалої або серйозної шкоди природному середовищу [5, ст. 35]. Цей документ також забороняє напади на об'єкти, що містять небезпечні сили, такі як греблі чи атомні електростанції. Конвенція 1976 року про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (ENMOD) доповнює цю заборону, встановлюючи обов'язок держав не застосовувати технології, здатні штучно змінювати природні процеси. Ці норми створюють міжнародну базу для кваліфікації дій, які спричинили масштабне забруднення чи руйнування екосистем. Порухення таких положень може бути розцінене як військовий злочин, а в окремих випадках – як злочин проти людяності, якщо дії спрямовані на залякування цивільного населення або мають системний характер.

Окрему загрозу створюють систематичні удари рф по енергетичних об'єктах, що забезпечують зовнішнє електроживлення атомних електростанцій. Від'єднання АЕС від стабільних ліній електропередач змушує переходити на резервні джерела живлення, що ставить під ризик роботу систем охолодження реакторів і басейнів витримки відпрацьованого палива. Така тактика створює передбачувану небезпеку втрати контролю над критичними процесами та можливого викиду радіонуклідів. У межах кримінального провадження ці дії підлягають оцінці як умисне створення реальної загрози екологічної катастрофи, що відповідає ознакам екоциду за ст. 441 КК України, а також можуть кваліфікуватися за нормами про порушення законів та звичаїв війни, коли встановлено і доведено цілеспрямованість ударів [4, с. 183–184].

Ключова складність притягнення винних до кримінальної відповідальності за екоцид полягає у встановленні причинного зв'язку між діями осіб і екологічними наслідками, а також у доведенні умислу. Необхідно визначити, хто віддав наказ про застосування зброї або піддрив небезпечного об'єкта, хто забезпечував його виконання, а також які наслідки ці рішення спричинили. У межах кримінального провадження це можливо через аналіз службових документів, наказів, перехоплень, показань свідків, публічних заяв і технічних даних. Важливе значення мають результати екологічних, інженерних та судово-технічних експертиз. Вони дозволяють підтвердити характер пошкоджень, визначити площу ураження, обсяг забруднення та період

відновлення екосистем. До доказів можуть долучатися супутникові знімки, карти поширення забруднювачів, дані спостережень за станом ґрунтів, води й атмосфери. Комплексний аналіз допомагає показати, що дії, вчинені за наказом військового чи політичного керівництва РФ, мали передбачувані наслідки, отже, були умисними.

Національне законодавство України передбачає процесуальні можливості для розслідування екоциду навіть за відсутності обвинувачених. Кримінальний процесуальний кодекс передбачає спеціальне досудове розслідування, коли особа перебуває на окупованій території або поза межами держави. Це дає змогу документувати злочин, збирати докази та формувати обвинувачення для подальшої передачі до міжнародних судових інстанцій [1, с. 102–103]. Українські правоохоронні органи співпрацюють із Європолем, Євроюстом, Міжнародним кримінальним судом та екологічними організаціями, які мають технічні ресурси для аналізу даних із супутників, екологічних сенсорів і лабораторій. Міжнародне партнерство забезпечує не лише доступ до доказів, а й підвищує довіру до результатів розслідування, що є важливим для подальшого розгляду в міжнародних судах.

Перспективи розслідування та кваліфікації екоциду залежать від розвитку правозастосовної практики. В Україні вже відкрито десятки кримінальних проваджень за фактами масового знищення природних ресурсів і забруднення довкілля, зокрема після підриву Каховської ГЕС та обстрілів промислових підприємств. Поступове формування доказової бази дає змогу створити юридичний фундамент для притягнення до відповідальності організаторів і виконавців цих дій. На міжнародному рівні Україна послідовно виступає за визнання екоциду окремим злочином у системі міжнародного кримінального права, що стане запобіжником для майбутніх воєнних конфліктів. Чітка кваліфікація дій, які призводять до руйнування довкілля, сприяє зміцненню принципу невідворотності покарання та формує новий стандарт правосуддя, у якому природне середовище визнається цінністю, рівнозначною життю людини та миру.

Список використаних джерел

1. Петков В. П. Кримінальна відповідальність за екоцид: правовий аналіз і перспективи вдосконалення законодавства // Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. – 2024. – Спеціальний випуск № 1 (132). С. 102–107. DOI: 10.31733/2078-3566-2024-5-16.
2. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26, ст. 131.
3. Бриньзанська О. В. Кримінальна відповідальність за екоцид за міжнародним правом // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. 2023. Вип. 16 (28). С. 48–56. DOI: 10.33098/2078-6670.2023.16.28.48-56.

4. Березняк В. С., Рукіна Д. О. Окремі питання кримінально-правової кваліфікації екоциду // Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. 2024. № 1 (128). С. 183–188.

5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року : Протокол // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_199.

Циба Нікіта Романович,

курсант Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Симоненко Наталія Олександрівна,

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ (СТ. 212 КК УКРАЇНИ): СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Проблематика ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) традиційно посідає важливе місце у системі забезпечення фінансової безпеки держави, оскільки безпосередньо впливає на стабільність бюджетної системи, конкурентне середовище та економічну безпеку країни. Це явище притаманне всім без винятку державам, незалежно від рівня їх економічного розвитку, а тому є глобальною проблемою, яка щорічно зумовлює суттєві фіскальні втрати. Особливо гостро питання платіжної дисципліни постає в Україні, де сплата податків відповідно до статті 67 Конституції України визнається конституційним обов'язком кожного громадянина та суб'єкта підприємницької діяльності [1].

Починаючи з 1991 року, податкова дисципліна в Україні залишалася невід'ємною умовою належного функціонування бюджетної системи, оскільки саме за рахунок податків наповнюються державний та місцеві бюджети, що забезпечують виконання функцій держави. У зв'язку із повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України у 2022 році ця проблема набула особливої актуальності: суттєве падіння економічної активності, виїзд за кордон мільйонів громадян та скорочення кількості великих платників податків, у тому числі внаслідок переміщення ІТ-сектора, істотно вплинули на надходження до бюджетів. У цих умовах відповідальне ставлення бізнесу та громадян до виконання податкових зобов'язань стало визначальним чинником економічної стійкості держави.